

УДК 637.1

MODERN TRENDS OF DAIRY INDUSTRY DEVELOPMENT IN UKRAINE

T. Keranchuk

National University of Food Technologies

Key words:

Dairy market
Long-term loans
Government support
The quality of milk production
Cost price

Article history:

Received 05.03.2017
Received in revised form
24.03.2017
Accepted 16.04.2017

Corresponding author:

T. Keranchuk
E-mail:
npnuht@ukr.net

ABSTRACT

The article analyzes the raw material base of the milk market. The problems of raw material quality assurance at the dairy market were outlined in the article. The author described the basic problem of the formation of milk supply on the market. The international experience of state support for the dairy industry was analyzed and the problems in the activity of the enterprises of dairy industry were identified. It is suggested the use of a holistic strategic approach to the development of dairy industry. The priority areas for dairy industry development were defined in order to create the conditions for improving the competitiveness of Ukrainian dairy products.

СУЧАСНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

Т.Л. Керанчук

Національний університет харчових технологій

У статті проведено аналіз стану сировинної бази ринку молока. Розглянуто проблеми оцінки якості сировини на молочному ринку. Виявлено основні проблеми формування пропозиції на ринку молока. Проаналізовано міжнародний досвід державної підтримки підприємств молочної галузі. Ідентифіковано проблемні аспекти в діяльності підприємств молочної галузі. Запропоновано застосування цілісного стратегічного підходу до розвитку молочної галузі та виявлено пріоритетні напрямки її розвитку з метою створення умов для підвищення конкурентоспроможності української молочної продукції.

Ключові слова: *молочний ринок, довгострокові кредити, державна підтримка, якість молока, собівартість.*

Постановка проблеми. Останні роки були надзвичайно складними для молочної галузі України. Складне економічне становище, відсутність реальної державної підтримки, девальвація національної валюти, відсутність

оборотних коштів у підприємств — усі ці чинники призвели до того, що молочні підприємства не встигали реагувати на вимоги ринку. Якщо в 2017 р. ситуація не зміниться, то можуть виникнути серйозні проблеми навіть у підприємств, які займають лідерські позиції на ринку, не кажучи вже про представників середнього та малого молочного бізнесу. Саме тому дослідження існуючих проблем підприємств молочної галузі, формування цілісної стратегії розвитку галузі та виявлення пріоритетних напрямків розвитку є надзвичайно актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням особливостей управління, регулювання діяльності та розвитку підприємств харчової й переробної промисловості приділяється значна увага як зарубіжними авторами, так і вітчизняними дослідниками. Структурним аспектам функціонування ринку молока та молочних продуктів і факторів формування даного ринку присвячені дослідження І.С. Гурської [2]. Проблеми запровадження державної підтримки виробників молока висвітлювались у статтях М.Ю. Соколова [1; 3]. Питанням конкурентних відносин на ринку молочної продукції та окремим закономірностям його функціонування приділяє увагу А.С. Пономаренко [4]. Аспекти, пов'язані з обґрунтуванням цілісної стратегії розвитку молочної галузі, пошуком основних напрямків і шляхів вирішення існуючих у молочної галузі проблем, потребують подальших досліджень.

Метою статті є аналіз поточної ситуації в молочної галузі України, ідентифікація основних проблемних аспектів в діяльності підприємств — виробників молока та переробних підприємств і формування цілісного стратегічного підходу до потенційно можливих напрямків розвитку молочної галузі в Україні.

Виклад основних результатів дослідження. Підсумки 2016 р. в молочної галузі України на сьогодні невтішні. Можна виділити певні негативні тенденції в розвитку молочної галузі. По-перше, за даними Держкомстату виробництво молока та молокопродуктів майже по всіх товарних групах скоротилось порівняно з 2016 р. [5]. Цю тенденцію підтверджують дані, наведені в табл. 1 [6]. Основною причиною став дефіцит сирого молока. На жаль, обсяги молока, які надходять на переробку останнім часом, не зростають. Так, у 2016 р. на переробку поступило 4182,7 тис. т молока, що на 1,6% менше порівняно з попереднім роком [6].

Таблиця 1. Аналіз виробництва молокопродуктів у грудні 2015 р. та грудні 2016 р.

Найменування продукції	Грудень 2015 р.	Грудень 2016 р.	Темпи зміни, %
Молоко оброблене	75009	70978	95
Вершки рідкі	3868	3757	97
Масло вершкове	7003	6472	92
Сир свіжий	5702	5681	100
Сир сичужний і сирний продукт	12417	11370	92
Сир плавлений	3885	4345	112
Кисломолочні продукти	396	390	98

Частка сільськогосподарських підприємств в цьому обсязі становить лише 60%, решта закуповується у господарств населення. В січні 2017 р. спостерігалася така сама тенденція — загальне виробництво сирого молока

становило 577 тис. тонн, що на 0,2% менше, ніж у січні 2016 року. Крім того, експерти прогнозують дефіцит сирого молока в 2017 році. Підтвердженням цих невтішних прогнозів є той факт, що Держкомстат на початку 2017 р. показує значне зростання виробництва яловичини, що є підтвердженням скорочення поголів'я рогатої худоби (на 01.02.2017 у всіх господарствах країни кількість корів становила 2112,2 тис. голів, що на 2,8% нижче порівняно з минулим роком) [5; 6]. Це означає, що господарства все ж таки вимушені скорочувати поголів'я.

Основною причиною є наявність суперечностей і відсутність логіки в державному регулюванні діяльності всього агропромислового сектору і молочної галузі зокрема. Спробуємо проаналізувати глибинні причини. На перший погляд в Державному бюджеті на 2017 р. закладено 5,5 млрд грн для підтримки виробників сільгосппродукції, Але ця сума передбачає фінансування всієї системи, включаючи міністерство, агентства, в тому числі і Держпродспоживслужбу. Це не підтримка виключно виробників сільськогосподарської продукції. Із цих 5,5 млрд грн безпосередньо на держпідтримку товаровиробників планується спрямувати лише 2,173 млрд грн загального фонду бюджету і 1,548 — спеціального фонду, на наповнення якого особливих надій немає. При цьому безпосередньо на підтримку тваринництва, закладено лише 300 млн гривень. І це на фоні того, що від скасування спецрежиму ПДВ тваринництво втрачає приблизно 3 млрд грн, тобто в 10 разів більше [3].

Друга причина — це невизначеність з механізмом субсидування виробників молока. Урядом запропонований проект, який передбачає використання спеціальної формули дотації, що базується на коефіцієнті пропорційності, який буде розраховуватись на основі наявних сум для дотації. Як основне джерело формування цих сум у бюджеті передбачені кошти спецфондів (наприклад, кошти від приватизації). Але ймовірність і успішність приватизації викликає великі сумніви. А це означає, що якщо приватизація не забезпечить відповідних сум, то в казначействі не зможуть здійснювати належну дотацію товаровиробникам молока.

Крім того, існує ряд додаткових обмежень, які ще більше звужують коло підприємств, що можуть скористатися державною підтримкою: наприклад, не можуть претендувати на державну підтримку ті господарства, які мають заборгованість по сплаті ПДВ або підприємства, у яких частка тваринництва за останній рік становила менше 75%. Але таких підприємств в Україні зовсім невелика кількість, тому що сільгосповиробники змушені диверсифікувати свою діяльність і паралельно займатися рослинництвом, щоб виживати, оскільки виключно молочний бізнес не відноситься до категорії високо rentабельних. З іншого боку, відсутність такої форми, як сільськогосподарські кооперативи змушує господарства займатися і вирощуванням кормів для тварин. Це також проблема, що викликає занепокоєння і потребує обґрунтування певного системного підходу до управління галуззю в цілому.

В умовах дефіциту молока закупівельні ціни на нього мають відносно високий і поки що стабільний рівень (табл. 2) [5]. Але довго так тривати не може, оскільки деякі переробні підприємства фактично наприкінці 2016 р.

працювали зі збитком у зв'язку з дороговизною сировини. Звичайно, це змусило виробників цільномолочної продукції покращувати своє фінансове становище за рахунок підняття оптових цін (табл. 3) [6].

Таблиця 2. Закупівельні ціни на молоко по регіонах і категоріях господарств в січні 2017 року

Регіон	Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення
	Екстраклас, вищий гатунок	1 гатунок	1, 2 гатунок
Україна	8,55—9,80	8,15—8,90	4,50—6,10
Західні регіони	8,5—9,20	7,80—8,70	5,00—7,00
Центральні та північні регіони	8,60—10,0	8,30—9,00	4,20—5,50
Східні та південні регіони	8,50—9,80	8,00—8,80	4,00—5,80

Як наслідок, спостерігалось достатньо відчутне зростання роздрібних цін на молочну продукцію, що, звичайно, призвело до скорочення споживання молокопродуктів (відчулось навантаження на кінцевого споживача скасування норми з відшкодування ПДВ для молочарів).

Таблиця 3. Внутрішні оптові ціни на молокопродукти в січні 2016р. та січні 2017 р.

Найменування товару	Січень 2016 р.	Січень 2017 р.	Темп зміни, %
Молоко пастеризоване(плівка 2,5%)	10,5—12,3	13,5—15,5	+26
Кефір (плівка 2,5%)	12,6—14,0	15,5—17,0	+21
Сметана (плівка 15%)	30,0—35,0	36,0—40,0	+33
Сир (9%)	55,0—62,0	64,0—74,0	+19
Масло (блочне 82,5%)	87,0—93,0	104,0—110,0	+18
Сир твердий (40—50%)	81,0—88,0	110,0—125,0	+42

Перспективи значного нарощування експортного обороту молокопродуктів також незначні. Експорт свіжих молочних продуктів залишається зовсім мізерним (вивезено всього близько тисячі тонн, з них 650 тис. т молока). Основними покупцями були Молдова (49% загального експорту) та Грузія (23%). Обсяги експорту масла (лише 600 тис. т — вдвічі менше, ніж у попередньому 2016 р.), спредів і сирів твердих (вивезено лише 160 тис. т) також залишаються незначними.

На сьогодні перед підприємствами, які займаються молочним бізнесом, стоїть завдання пошуку шляхів виходу з кризової ситуації. Забезпечити цей вихід досить складно без розробки цілісного стратегічного підходу до розвитку молочної галузі України. Такий підхід повинен враховувати, нагальні проблемні аспекти функціонування молочної галузі, які були описані вище, та передбачати заходи щодо реалізації пріоритетних напрямків її розвитку. Такими основними напрямками, з нашої точки зору, повинні бути:

1. Створення якісної нормативної бази для врегулювання питання якості молочної сировини. Адже для виходу на європейський ринок необхідним є

забезпечення відповідності українських вимог до якості молока європейським стандартам якості. Але на поточний момент в Україні відсутні якісні нормативні базові документи. Державний стандарт ДСТУ 3662-97 «Молоко коров'яче цільне. Вимоги при закупівлі» потребує коригування, оскільки він не враховує ті вимоги, які є в європейських нормативах: не враховані деякі показники безпеки, відсутня методика визначення кислотності в одиницях рН, не збігаються базові критеріальні значення показників, за якими оцінюється вартість молока в Європі (жирність — 3,8—4,0%, вміст білка 3,2—3,4%).

2. Створення передумов для нарощування виробництва молока, що забезпечить усунення дефіциту сировини для молокопереробних підприємств. Мова йде про необхідність нарощування обсягів виробництва саме індустріального молока — за експертними оцінками його виробництво повинно бути збільшене мінімум удвічі. Можливим інструментом стимулювання і виробників, і молокопереробників може стати такий механізм: молокозавод приймає на переробку молоко всіх гатунків, але держава може відшкодувати йому лише за екстрагатунок (умовно, 0,50 грн за літр). Відповідно, виробник молока отримає за сировину більше на стільки, на скільки завод отримав більше від держави за якісну продукцію. На переробних підприємствах системи обліку фіксують, скільки молока екстрагатунку було закуплено і у яких саме господарств. Таким чином, завод отримує компенсацію чи дотацію, яка автоматично надходить виробникові молока. Цей механізм дасть змогу створити передумови для боротьби за якість продукції ще на етапі закупівлі сировини. Тільки в цьому випадку можна буде вести мову про подальше підвищення якості української молочної продукції, що розширить перспективи її експорту на європейський ринок.

3. Створення продуманої системи державної фінансової підтримки молочної галузі. Основною формою фінансової підтримки мають бути державні гарантії стабільності грошової одиниці та компенсація відсотків по кредитах. Доцільним у цьому напрямку є використання міжнародного досвіду. Наприклад, на сьогодні польські виробники молочного обладнання можуть брати кредити під 2% річних у злотих та 0,7% річних в євро. Держава гарантує їм стабільність. Якби українські оператори молочного ринку мали аналогічні можливості отримання «довгих» кредитів, це однозначно створило б передумови для нарощування обсягів випуску індустріального молока в найближчі 5—6 років. Це саме та якісна сировина, яка так необхідна українським молокопереробним підприємствам для того, щоб конкурувати з європейською продукцією.

4. Формування і застосування системи прогресивних форм непрямої підтримки суб'єктів молочної галузі. Наприклад, сприяння розповсюдженню міжнародного досвіду підготовки та навчання кадрів для молочної галузі. В цьому напрямку доцільним є створення у кожному районі своєрідної дорадчої служби з фахівцями, які будуть навчати фермерів новітнім технологіям, елементам маркетингу та управління. При цьому частину витрат на надання приміщень для таких служб і виплату частини заробітної плати фахівцям доцільно фінансувати з боку держави.

5. Створення передумов для активізації діяльності українських кооперативів та об'єднань, які забезпечували б єдиний ланцюжок створення вартості,

починаючи від вирощування якісного насіння та фуражних культур для молочного бізнесу і закінчуючи переробкою молока. Однією з прогресивних форм таких утворень, на нашу думку, є стимулювання створення племоб'єднань, що включають структурні одиниці, які відповідають за виконання конкретного завдання, зокрема:

- селекційний центр з розведення породи;
- науковий підрозділ, що надає інформаційну й технологічну підтримку, забезпечує облік тварин;
- фермерське господарство;
- підрозділ, який готує тварин для продажу та займається виключно збутом худоби.

Необхідною умовою реалізації цього напрямку є перегляд і удосконалення кооперативного законодавства.

6. Створення умов для підтримки прийнятної рівня рентабельності виробників молока та переробних підприємств. Усі описані вище причини сприяли зниженню рентабельності молочного бізнесу. Так, якщо в 2012—2013 рр. виробники молока могли працювати з рентабельністю 100%, то на теперешній момент ситуація кардинально погіршилась. Лише деякі з них можуть розраховувати на досягнення рентабельності на рівні 25—30%. Певна річ, що таке значне зниження прибутковості буде призводити до відтоку капіталу з даної галузі, тому представникам молочної галузі потрібно активувати інструменти, які нададуть можливість збільшувати поріг рентабельності. Доцільним інструментом в даному випадку є впровадження систем зниження собівартості продукції на основі розділення витрат на витрати, які відносяться до виробництва молока і ті, які непрямо з ним пов'язані. Доцільним є використання методів калькулювання на основі ставок витрат по процесах.

Таким чином, шляхами виходу з кризової ситуації в молочній галузі мають бути повна консолідація зусиль держави та самих представників молочного бізнесу.

Висновки

Ефективність подальшого розвитку молочної галузі в Україні стане реальністю лише на основі об'єднання зусиль як самих представників молочної галузі, так і зацікавленості держави. Саме профільні державні органи мають бути ініціаторами обґрунтування системної стратегії розвитку молочної галузі. Форми регуляторної політики повинні створювати передумови для стимулювання розвитку молочного бізнесу та інфраструктурних складових молочного ринку. З нашої точки зору, важливими передумовами успішного розвитку підприємств молочної галузі є розробка та реалізація стратегічних державних програм підтримки кооперативних об'єднань у молочній галузі, які забезпечать реалізацію основного принципу європейських вимог до якості продукції «від поля до столу». Лише в цьому випадку у представників молочної галузі є шанси на збільшення рівня конкурентоспроможності власної продукції не тільки на внутрішньому, але й на європейському ринках та підвищення рентабельності молочного бізнесу.

Література

1. Про молоко та молочні продукти [Текст] : Закон України від 05.04.2015 № 1870-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1870-15>.
2. Гурська І.С. Розвиток ринку молока і молочних продуктів в Україні [Електронний ресурс] / І.С. Гурська // Науковий клуб Sophus. — 30.10.2015. — Секція 3. — Режим доступу: http://sophus.at.ua/publ/2015_10_30_kampodilsk/sekcija_section_3_2015_10_30/rozvitok_rinku_moloka_i_molochnikh_produktyv_v_ukrajini/104-1-0-1546.
3. Соколов М.Ю. Держпідтримка — 2017: у вільне плавання, або як не вмерти на шляху до світлого майбутнього [Електронний ресурс] / Інститут післядипломної освіти НУХТ. — Режим доступу : <http://www.milkua.info/uk/post/derzpidtrimka-2017-u-vilne-plavanna-abo-ak-ne-vmerti-na-slahu-do-svitlogo-majbutnogo>.
4. Пономаренко А.С. Молочна галузь України: проблеми та перспективи розвитку / А.С. Пономаренко // Young Scientist. — December, 2015. — № 12 (27): Part 3. — С. 169—175.
5. Статистичний бюлетень «Продаж і запаси товарів у торговій мережі», II том «Товарна структура товарообороту» січень-листопад 2016 р. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Ринок молока. Інформаційно-аналітичний бюлетень № 242-01-17 30 січня 2017 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.infagro.com.ua/>.

СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ МОЛОЧНОЙ ОТРАСЛИ В УКРАИНЕ

Т.Л. Керанчук

Национальный университет пищевых технологий

В статье представлен анализ сырьевой базы рынка молока. Рассмотрены проблемы оценки качества сырья на молочном рынке. Выявлены основные проблемы формирования предложения на рынке молока. Проанализирован международный опыт государственной поддержки предприятий молочной отрасли. Идентифицированы проблемные аспекты в деятельности предприятий молочной отрасли. Предложено применение целостного стратегического подхода к развитию молочной отрасли и выявлены приоритетные направления ее развития с целью создания условий для повышения конкурентоспособности украинской молочной продукции.

Ключевые слова: *молочный рынок, долгосрочные кредиты, государственная поддержка, качество молока, себестоимость.*